

**АРХАЇЧНІ ОЙКОНІМИ НА *-інь:
АРЕАЛ І СТАТИСТИКА ДО XIV І XXI СТ.**

*У статті представлено ареал і статистику архаїчних ойконімів на *-інь на двох історичних зрізах: до XIV і XXI ст., проведені підрахунки їх кількості. Географічні назви на *-інь, що належать до найранішого періоду, територіально сконцентровані у південно-західній, західній, північно-західній, північній і частково центральній частині України. Ойконіми на *-інь пізнього періоду (XXI ст.) утворилися формально від прикметників із суфіксом *-інь, їх ареал – південь, південний схід та схід України. Картосхеми 1, 2 не тільки репрезентують конфігурацію ареалу ойконімів на *-інь до XIV ст. і XXI ст., але й відображають їх статистичну характеристику, це проявляється у його насиченості.*

Ключові слова: стратиграфія, ареал, насиченість ареалу, архаїчний ойконім, стратиграфічний метод.

Зоряна Купчинская. АРХАИЧЕСКИЕ ОЙКОНИМЫ НА *-инь: АРЕАЛ И СТАТИСТИКА ДО XIV И XXI ВВ.

*В статье представлены ареал и статистика архаических ойконимов на *-инь на двух исторических срезах: до XIV и XXI вв., установлено их количество. Географические названия на *-инь, относящиеся к раннему периода, территориально сконцентрированы в юго-западной, западной, северо-западной, северной и частично центральной части Украины. Ойконимы на *-инь позднего периода (XXI в.) образовались формально от прилагательных с суффиксом *-инь, их ареал – юг, юго-восток и восток Украины. Картосхемы 1, 2 не только представляют конфигурацию ареала ойконимов на *-инь до XIV и XXI вв., но и отражают их статистическую характеристику, это проявляется в его насыщенности.*

Ключевые слова: стратиграфия, ареал, насыщенность ареала, архаичный ойконим, стратиграфический метод.

Zorjana Kupchynska. ARCHAIC PLACE NAMES ENDING IN *-inь: AREA AND STATISTICS TILL 14-TH CENTURY AND DURING THE 21-TH CENTURY

*The article represents the area and statistics of archaic place names ending in *-inь in two historical periods: till XIV century and till XXI century. It is given its amount. Geographical names ending in *-inь that belong to the earliest period are concentrated territorially in the South-Western, Western, North-Western, Northern and partly in the Central Ukraine. Place names of the late period (XXI century) ending in *-inь formally were formed from adjectives with the suffix *-inь. Its area is South, South-East and East of Ukraine. Cartographic schemes 1 and 2 represent not only the configuration of the area of oikonyms ending in *-inь till XIV century and till XXI century but they reflect its statistical characteristics. It depends on its concentration.*

Keywords: stratigraphy, area, concentration of the area, archaic place name, stratigraphic method.

Ойконіми на ***-інь**, як і всі архаїчні типи, належать до загальнослов'янського типу географічних назв. Посесивні назви на ***-інь** у слов'ян стали популярними після часткового занепаду функціонування присвійних назв на ***-j(ь)**. Саме суспільно-історичні приватновласницькі відносини дали поштовх до масового поширення назв місцевостей на ***-інь**. Щодо походження цього суфікса немає єдиної думки. Для нас найпереконливішою думка Л. Д. Коцюби, що суфікс ***-in** міг походити від індоєвропейського суфікса ***-ino**, який мав складну історію формування і є результатом конглютинації похідної основи і первинного суфікса ***-no** [3, с. 14]. Суфікс ***-інь** – один із низки формантів: ***-j(ь)** ***-ьпъ**, ***-овъ/*-евъ**, різних за походженням, але близьких за властивістю виражати посесивні відношення індивідуальної

належності. Давні похідні з цими суфіксами утворювали в період Київської Русі особливу групу, що мала спільні тенденції розвитку: від первинного «синкретизму» значень, похідних у кожному із суфіксальних типів, від їхньої більшої предметності – до утворення двох диференційованих типів: одного – вузькоприсвійного, від основ власних або персоніфікованих іменників, і другого – присвійно-відносного типу, з подальшим щораз чіткішим формальним і семантичним розмежуванням вказаних типів в умовах прогресуючої ад'єктивації і взаємодії з синонімічними суфіксами-конкурентами [2, с. 50]. ***-Інь**-тип формувався на базі іменників **-ā**, **-jā**, **-ī**-основ переважно жіночого роду.

Ареальні та статистичні параметри ойконімії розглядають у рамках стратиграфічних досліджень онімного матеріалу, які застосовують у мовознавстві відносно недавно. У праці «Stratygrafia toponimiczna» [8, с. 159] С. Роспанд вдало визначив поняття топонімної стратиграфії як «пошук структурно-топонімних нашарувань, залежних від часу і території». Цей метод стає щораз популярнішим в українській ономастиці. Стратиграфічний метод використовували у комплексних формантних дослідженнях української ойконімії, бо він передбачає кількісну характеристику, локалізацію географічних назв, встановлення хронології топонімів. Починаючи з сімдесятих років ХХ ст., появились праці, у яких висвітлюється стратиграфічний аспект українського ойконімікону [1; 5; 4; 7; 8; 6].

Стратиграфія географічних назв на ***-інь** ще не опрацьована, тому опис ареалу та оприлюднення історично засвідчених назв є актуальними завданнями цієї розвідки.

Архаїчна ойконімія будь-якої території становить певну систему, саме її стратиграфія передбачає порівняння окремих етапів становлення та розвитку впродовж різних історичних етапів.

Об'єкт дослідження – географічні назви на ***-інь** України, зафіксовані в історичних джерелах.

Предмет дослідження – ареал і статистика архаїчних ойконімів на ***-інь** на двох історичних зрізах: до XIV і XXI ст.

Ойконіми, засвідчені у період до XIV століття (див. Картосхема 1).

Ойконіми на ***-інь** у цей період зосередились головню на:

– Волині: Жидичин (Вл., 1227), Кобылинъ (Овруч – Київ, 1371), Кольчинъ (Костянтинів – Кременець, XIV ст.), Корчин (Рв., 1284), Торчин (Вл., 1190), Торчин (Жт., I пол. XIV ст.), Хлопотин (Луцький пов., 1386), Хотин (Рв., 1397), Черемин (Вл., 1149), Ягнятин (Жт., 1071), Іwanin (Дубенський пов., 1386);

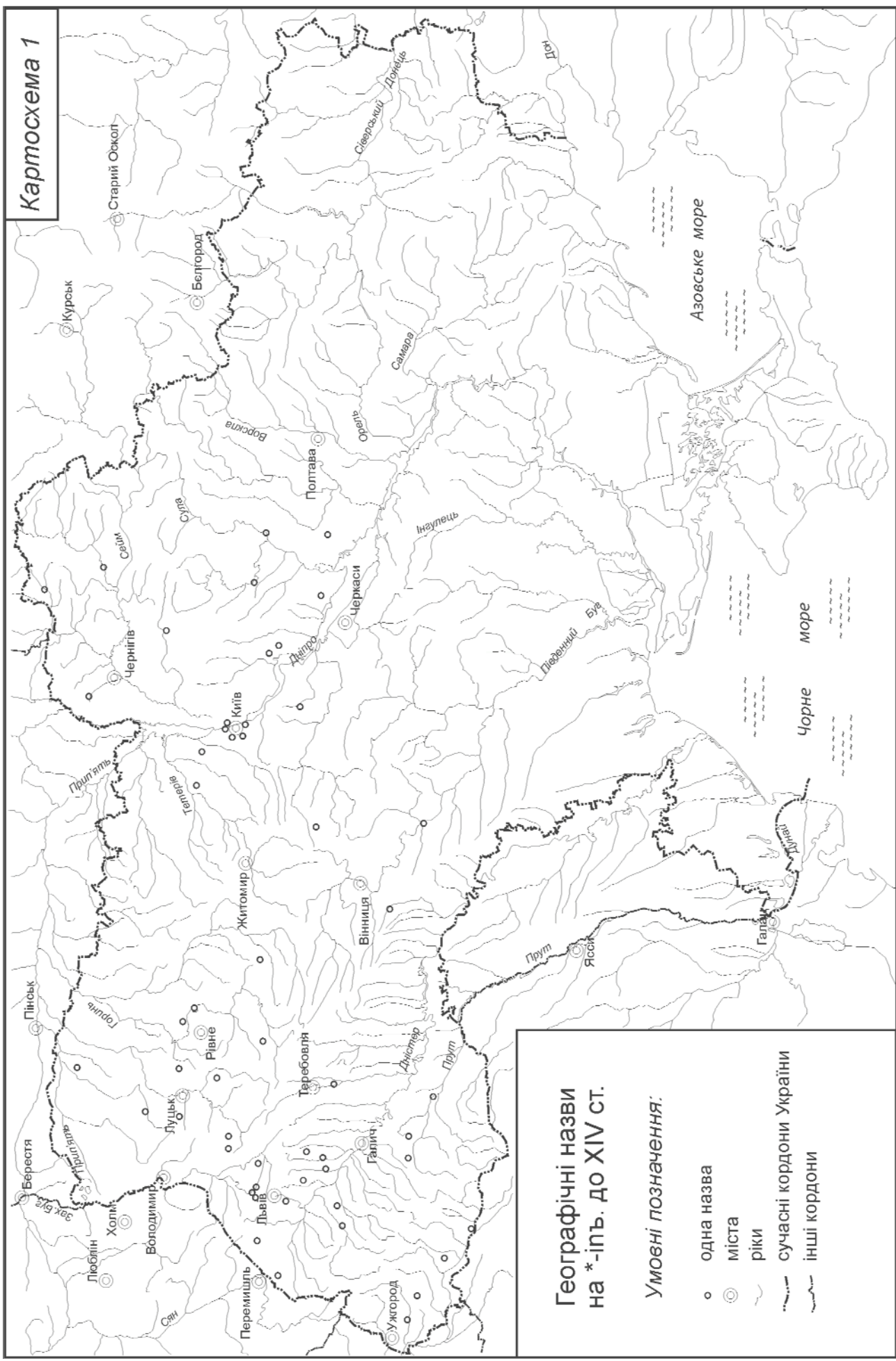
– Подністров'ї: Вотънинъ (Галицька земля, 1240), Добгун (Львів – Дунаїв, 1386), Жулин (Лв., 1240), Журатин (Лв., 1300), Заплатин (Лв., 1342), Колоколин (І-Фр., 1394), Кустин (Лв., 1320), Лопатин (Лв., 1366), Мацошин (Лв., 1398), Мокротин (Лв., 1399), Молодятин (І-Фр., 1162), Обертин (І-Фр., 1384), Рогатин (І-Фр., 1184), Смолин (Лв., 1300), Снятин (І-Фр., 1158), Сопошин (Лв., 1368), Кучелминъ (Галицька земля, 1159), Микулинъ (Тр., 1144), Szawyszino (Перемишль, 1361);

– Київській землі: Верещинъ Новый (Київська земля, 1204), Жовнине (Чрк., 1116), Путатинъ (у давньому Києві, 1113), Ратьшинъ (у давньому Києві, 1146), Чучинъ (Кв., 1110), Ол(ъ)минъ (у давньому Києві, 1377), Передъславино (у давньому Києві, 1377), Ратьшинъ (у давньому Києві, 1146), Чудинъ (у давньому Києві, 945);

– Лівобережжі, яке представлене такими назвами: Варинъ (Переяславська земля, 1377), Горошин(е) (Пл., 1096), Листвин Малий (Чрг., 1024), Малотинъ (Переяславська земля, тепер не існує, 1139), Ніжин (Чрг., 1135), Пирятин (Пл., 1154), Риботин (Чрг., XIV ст.), Снітин (Пл., 1096), Синин (Стародуб, 1155). Як бачимо, це переважно Чернігівщина та Переяславщина.

На Поділлі (Ладижин (Вн., 1362), Микулин (Хм., 1335), Чернятин (Вн., 1258)) та Закарпатті (Велятин (Зк., II пол. XIII ст.), Жнятино (Зк., 1300), Ракошин (Зк., 1333), Солотвино (Зк., 1360)) виявлено мінімум назв, однак у наступні хронологічні періоди спостерігатимемо поступове насичення ареалу новозасвідченнями. Майже 35% назв занепаде в цей період, але координати ареалу до XIV ст. окреслили територію України, яка в майбутньому представлятиме найбільш концентровані частини ареалу ойконімів на ***-інь**.

Картохема 1

Ойконіми, засвідчені у XXI столітті (див. Картосхема 2).

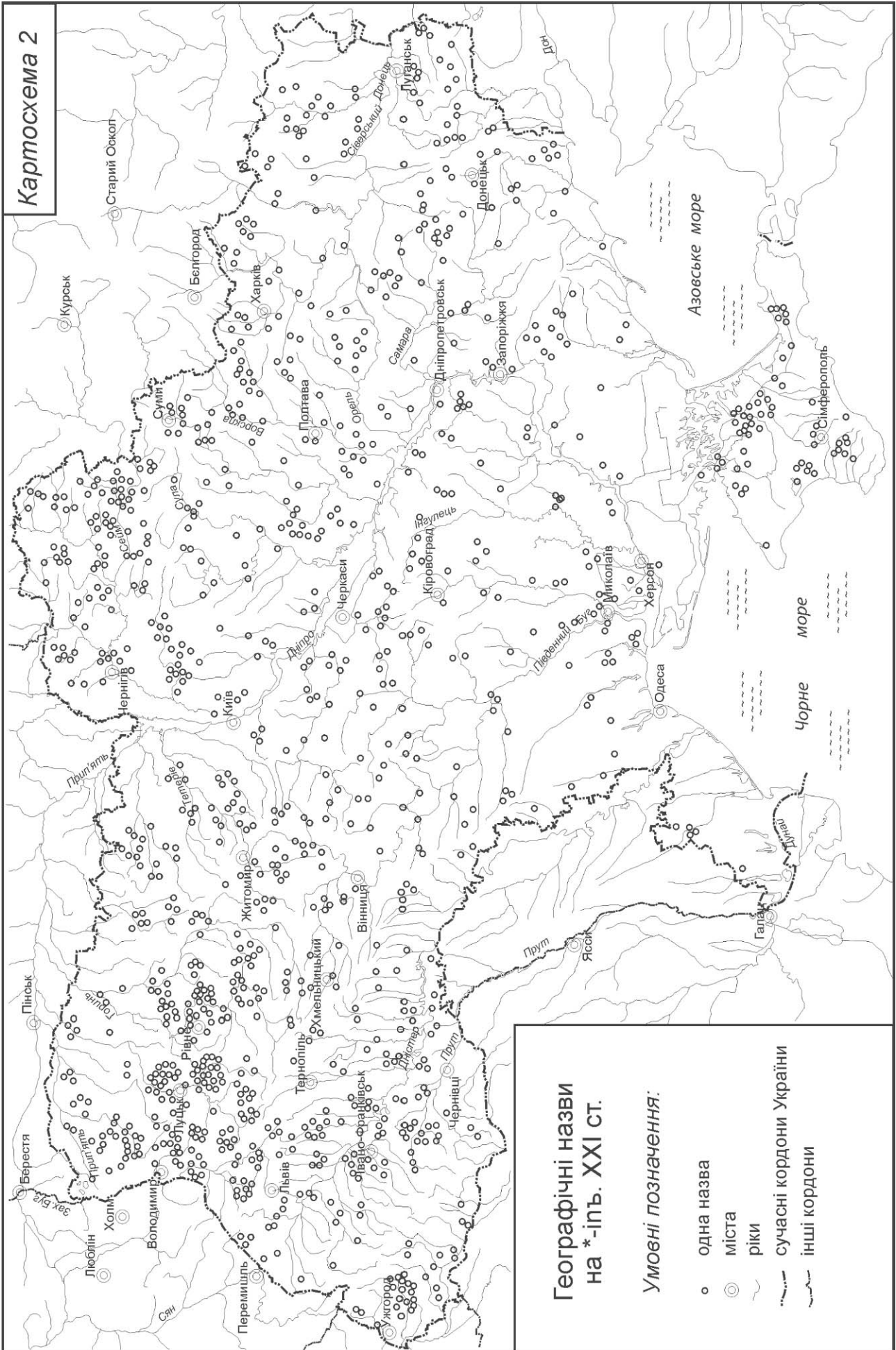
На рівні XXI ст. виявилось новозафіксованих 150 ойконімів. Окремі з них, на наше глибоке переконання, функціонували і в попередні періоди, однак нам не вдалося їх виявити, або вони були перейменовані, або ж функціонували в межах інших населених пунктів тощо. Найбільше таких назв на Півдні України:

Бородіно (Крм., 2011), Віліне (Крм., 2011), Вігине (Крм., 2011), Володине (Крм., 2011), Волошине (Крм., 2011), Воронине (Мк., 2011), Гаршине (Крм., 2011), Добрушине (Крм., 2011), Дрофине (Крм., 2011), Жилине (Крм., 2011), Зимине (Крм., 2011), Зубакіне (Крм., 2011), Зоркіне (Крм., 2011), Каталіне (Мк., 2011), Кольчугине (Крм., 2011), Костиріне (Крм., 2011), Кочергіне (Крм., 2011), Клепінине (Крм., 2011), Кропоткіне (Крм., 2011), Кудрине (Крм., 2011), Кукушкіне (Крм., 2011), Купріне (Крм., 2011), Куріпчине (Мк., 2011), Ларине (Крм., 2011), Лежине (Зп., 2011), Леніне (Крм., 2011), Леніне (Мк., Баштанський, 2011), Леніне (Мк., Кривоозерський, 2011), Лушине (Крм., 2011), Мар'їне (Крм., Джанкойський, 2011), Мар'їне (Крм., Чорноморський, 2011), Машине (Крм., Бахчисарайський, 2011), Машине (Крм., Красногвардійський, 2011), Митюрине (Крм., 2011), Надеждине (Крм., 2011), Наташине (Крм., 2011), Останіне (Крм., 2011), Перепілкіне (Крм., 2011), Побєдине (Крм., 2011), Пташкіне (Крм., 2011), Пушкіне (Дц., 2011), Пушкіне (Крм., Красногвардійський, 2011), Пушкіне (Крм., м. Алушта, 2011), Пушкіне (Крм., Советський, 2011), Пчолине (Крм., 2011), Разіне (Дц., 2011), Рєпіне (Крм., 2011), Рошине (Крм., 2011), Рюмшине (Крм., 2011), Синицине (Крм., 2011), Смушкіне (Крм., 2011), Тополине (Хрс., 2011), Уткіне (Крм., 2011), Чайкіне (Крм., Джанкойський, 2011), Чайкіне (Крм., Сімферопольський, 2011), Шахтіне (Крм., 2011), Шишкіне (Крм., 2011), Шубіне (Крм., 2011), Щолкіне (Крм., 2011), Юркіне (Крм., 2011).

У Східноукраїнській (Варачине (См., 2011), Ватутіне (Хрк., 2011), Гиріне (См., 2011), Грабине (См., 2011), Граміне (См., 2011), Зорине (См., 2011), Іоніне (См., 2011), Калініна (Дц., Артемівський, 2011), Калініна (Дц., Старобешівський, 2011), Калініне (Дц., Волноваский, 2011), Калініне (Дц., Красноармійський, 2011), Калініне (Дц., Тельманівський, 2011), Каютіне (Дц., 2011), Квашине (Дц., 2011), Курицине (Дц., 2011), Ласточкине (Дц., 2011), Леніне (Дц., 2011), Ломакіне (Дц., 2011), Малушине (См., 2011), Кушкіне (См., 2011), Мар'їне (См., 2011), Марчихина Буда (См., 2011), Молчаліне (Дц., 2011), Неплатіне (См., 2011), Неровніне (См., 2011), Очеретіне (Дц., 2011), Русин Яр (Дц., 2011), Сімейкіне (См., 2011), Соколіне (См., 2011), Сопіне (Дц., 2011), Софіїно-Лиман (Дц., 2011), Тополине (Дц., 2011), Тополине (См., 2011), Цукуріне (Дц., 2011), Чунишине (Дц., 2011)) та Центральноукраїнській (Балабушині Верби (Пл., 2011), Березіне (Дн., 2011), Берлютіне (Чрк., 2011), Ванжина Долина (Пл., 2011), Ватутіне (Чрк., 2011), Демина Балка (Пл., 2011), Демурино-Варварівка (Дн., 2011), Дрижина Гребля (Пл., 2011), Калініне (Пл., 2011), Катюшине (Дн., 2011), Кедина Гора (Чрк., 2011), Клекотина (Вн., 2011), Красіне (Дн., 2011), Кулябкіне (Дн., 2011), Леніна (Кр., 2011), Леніна Друге (Кр., 2011), Леніна Перше (Кр., 2011), Леніне (Кв., Згурівський, 2011), Леніне (Кв., Переяслав-Хмельницький, 2011), Ликошине (Дн., 2011), Мар'їна Роща (Дн., 2011), Мар'їне (Пл., Глобинський, 2011), Мар'їне (Пл., Котелевський, 2011), Марусіне (Вн., 2011), Мотина Балка (Дн., 2011), Мушина Гребля (Пл., 2011), Настіне (Кр., 2011), Новокатюшине (Дн., 2011), Ольгіне (Вн., 2011), Панчишине (Вн., 2011), Сабліне (Кр., 2011), Смоліне (Кр., 2011), Халтуріне (Пл., 2011), Юзіно (Хм., 2011), Яцине-Окарі (Пл., 2011), Чернятин (Вн., 2011)) частині ареалу їх дещо менше.

У Північноукраїнській (Дирчин Великий (Чрг., 2011), Дівошин (Жт., 2011), Клипин (Чрг., 2011), Коробчине (Чрг., 2011), Корчин (Рв., 2011), Леніне (Жт., 2011), Маличина Гребля (Чрг., 2011), Мамрин (Жт., 2011), Машина (Жт., 2011), Пуліно-Гута (Жт., 2011)) та Західноукраїнській (Бабіне (Чрц., 2011), Горохолин Ліс (І-Фр., 2011), Ковпин Ставок (Лв., 2011), Лопушанка-Хомина (Лв., 2011), Новошини (Лв., 2011), Тополин (Зк., 2011), Тулин (Тр., 2011), Уклин (Зк., 2011), Чабин (Зк., 2011), Пушкіно (Зк., 2011)) частині ареалу їх мінімальна кількість.

Картохема 2

Незважаючи на те, що з'явилися нові назви, насиченість ареалу ойконімів на **-інь* різко зменшилася. Це пов'язано насамперед з тим, що з ХХ ст. понад 900 одиниць не «дожили» до ХХІ ст. через суспільно-історичні умови. Друга причина – занепад ойконімів і з інших хронологічних етапів, адже на кожному з них лише деякий відсоток «доходить» до сьогодні (так, напр., із 367 новозасвідчених назв у ХVІ ст. лише 163 збереглося до ХХІ ст.).

То який же малюнок ареалу у цей період?

Основний масив назв – у південно-західній, західній, північно-західній, північній, північно-східній та східній частині України. Центральноросійська та південноросійська ланки ареалу – вторинні, відповідно розмиті. Наголошуємо на тому, що зазначені ділянки обширу ще впродовж ХІV–ХVІІІ ст. були тим основним кістяком ареалу, який і зберігся до ХХІ ст. Маргінальними залишилися центральні та південні території України. З погляду діахронії маргінальною є й Східноросійська частина ареалу, адже поява цього типу онімів належить до двох останніх історичних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д. Г. Украинские топонимы на -івці, -инці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д. Г. Бучко. – Львов, 1972. – 22 с.
2. Зверковская Н. П. Суффиксальное словообразование русских прилагательных ХІ–ХVІІ вв. / Н. П. Зверковская. – М. : Наука, 1986. – 111 с.
3. Коцюба Л. Д. Из истории суффиксов относительных прилагательных украинского языка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Д. Коцюба. – К., 1954. – 16 с.
4. Купчинська З. О. Лексико-семантична і словотвірна структура географічних назв на -ин, -ів (територія України, Х–ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / З. О. Купчинська. – Львів, 1993. – 18 с.
5. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень. Географічні назви на -ичі / О. А. Купчинський. – К. : Наук. думка, 1981. – 251 с.
6. Михайличенко Н. Є. Структурно-семантичні типи українських ойконімів із формантами -ець, -иця : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Є. Михайличенко. – Львів, 2011. – 20 с.
7. Радьо Л. Н. Ойконіми України на *-jъ, (*-ja, *-je) у Х–ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. Н. Радьо. – Івано-Франківськ, 2004. – 18 с.
8. Царалунга І. Б. Українські топоніми на -ани(-яни) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. Б. Царалунга. – Львів, 2006. – 20 с.
9. Rospond S. Stratygrafia toponimiczna / S. Rospond // Z polskich studiów slawistycznych. – Warszawa, 1958. – S. 159–186.

Стаття надійшла до редакції 3.11.2016 р.

УДК 81'373.7

Наталія Лісняк

*(ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»)*

МОВНІ ОБРАЗИ ЖИТА І ПШЕНИЦІ У ЛЕМКІВСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСНЯХ

У статті висвітлено мовні образи жита і пшениці у лемківських народних піснях. Виявлено їх семантико-символічний потенціал та простежено прийоми і засоби реалізації цих